

LA BIBLIOTECA, AGENT DE CANVI I DE MILLORA DE L'ESCOLA

Mònica BARÓ LLAMBIAS¹
Universitat de Barcelona

Resum: L'article estableix la funció de la biblioteca escolar en un moment de canvis en el món educatiu. Planteja els nous rols que la biblioteca pot jugar en aquest context, les condicions imprescindibles perquè pugui dur a terme aquestes noves funcions i els impactes que pot tenir en els aprenentatges el fet de disposar d'una biblioteca escolar de qualitat. Es destaca la contribució de la biblioteca en l'adquisició de competències mediàtiques i en informació per part de l'alumnat i en la promoció dels hàbits lectors, així com el paper en altres aspectes com la compensació de desigualtats socials. Finalment, s'analiza com una biblioteca escolar de qualitat pot contribuir al canvi educatiu i a la transformació de l'escola per la seua condició de centre de recursos i la seua transversalitat.

Paraules clau: Biblioteca escolar; canvi educatiu; Espanya.

Title: *The library, agent of change and improvement at school.*

Abstract: The article determines the role of the school library in a moment of change in the educational world. It presents the roles that libraries can play in this context, the conditions that are needed to carry on new functions, and the impacts that a quality school library can have in the learning process. The article also stresses the contribution of the library to the acquisition of media competence and information for the student body. Similarly, it makes reference to its role in the encouragement of reading habits and its significance for the compensations of social inequalities. Finally, it analyzes how a quality school library can contribute to educational change and to the transformation of the school since it is a centre of resources and transversality.

Keywords: School library, educational change, Spain.

1. L'EDUCACIÓ, EN UN MOMENT DE CANVI

En els darrers anys són moltes les veus que reivindiquen la necessitat de reinventar l'escola. El model vigent fins ara, malgrat les tímides reformes educatives, no sembla el més adequat per a afrontar amb èxit

¹ Adreça de contacte
baro@ub.edu

les necessitats d'una societat en un procés de canvi permanent i, més que dotar els xics i les xiques de coneixements prefixats, el que es planteja és d'assegurar que adquirisquen les competències essencials per a aprendre de manera permanent i autònoma, per a construir-se com a persones i per a poder prendre decisions basades en el coneixement i la reflexió crítica.

L'escola, doncs, ha d'afrontar un procés de transformació total i es comencen a plantejar canvis que qüestionen no només les metodologies sinó, fins i tot, algunes de les bases del model educatiu com ara la divisió del coneixement en matèries estanques o l'adscripció dels xics i les xiques en nivells educatius tancats. A redós d'aquestes iniciatives, les aules s'obrin, es connecten, modifiquen la seua estructura i la seua funció; l'alumnat se situa no ja al centre, sinó a l'inici dels processos d'aprenentatge; s'afavoreix la descoberta i la indagació, i el llibre de text perd protagonisme com a transmissor del coneixement canònic. Aquesta nova escola redefineix els rols dels agents educatius, que ara s'amplien per valorar l'aprenentatge entre iguals o per a construir veritables comunitats d'aprenentatge, amb la incorporació de les famílies i dels agents de l'entorn, en una àmplia gamma d'accions formatives. Aquests canvis generen noves pràctiques a l'escola que sovint es concreten en l'aplicació d'allò que genèricament coneixem com el treball per projectes, que parteixen de les inquietuds dels xics i les xiques, que busquen una mirada multidisciplinària sobre la realitat i que mobilitzen competències molt variades, per tal de facilitar la construcció de coneixement.

Els canvis, però, no només són de model educatiu o d'organització escolar. També s'amplien els continguts i es planteja la necessitat de treballar noves alfabetitzacions, imprescindibles per a moure's en el món actual, un món que requereix l'adquisició de competències cada vegada més diverses i, molt concretament de les anomenades alfabetitzacions múltiples que incorporen les mediàtiques i informacionals. En aquest sentit, es manifesten diversos organismes internacionals, com el Consell de la Unió Europea, que en un document de 2012 ja defineix l'alfabetització múltiple com un «concepte que engloba tant les competències de lectura com d'escriptura, per a la comprensió, utilització i avaluació crítica de diverses formes d'informació, inclosos els textos i imatges, escrits, impresos o en versió electrònica». I remarca que «l'augment de la digitalització exigeix uns nivells d'alfabetització múltiple encara més alts, entre d'altres, la capacitat de valorar críticament textos, de tractar formes de text múltiples, de descodificar imatges i de comparar i integrar diferents informacions. A més, les xarxes socials han augmentat la importància i la visibilitat

de les competències d'escriptura» (CONSEJO DE LA UNIÓN EUROPEA 2012: C 393/1). També la UNESCO, en un document de 2011, proposa un enfocament obert en relació a les competències necessàries per a la societat de la informació i reclama una atenció cap al paper que la informació i els mitjans d'informació juguen en la vida dels ciutadans. Per això, proposa un currículum específic per a aquesta nova alfabetització, que concreta com a mediàtica i informacional (MIL / AMI), que abasta tots els tipus de mitjans de comunicació i altres proveïdors d'informació, com biblioteques, arxius, museus i Internet, independentment de les tecnologies utilitzades, i reclama que és imprescindible que tots els ciutadans puguin «avaluar críticament els continguts i a prendre decisions fundades com a usuaris i productors d'informació i contingut mediàtic» (WILSON *et al.* 2011: 34).

I és precisament en aquest context de noves competències en relació a la informació que la biblioteca escolar pot jugar un rol determinant. Per descomptat, aquest nou paper només el podran assumir les «biblioteques escolars de qualitat», tal com les anomena Jaume Centelles, unes biblioteques que compten amb «una dotació de personal amb un nivell adequat, amb finançament econòmic, amb la revisió de l'horari escolar per flexibilitzar-ne l'accés, i amb el disseny d'un programa de gestió i avaluació dels resultats» (CENTELLES 2017) i que, a més, adquireixen decididament una funció educativa, es convertisquen en eines molt potents per a assajar nous models d'ensenyament i, sobretot, d'aprenentatge. Però no totes les nostres biblioteques estan en condicions de facilitar aquests nous aprenentatges i l'adquisició d'aquestes noves competències.

2. LA SITUACIÓ DE LES BIBLIOTEQUES ESCOLARS A ESPANYA

En els diversos episodis de renovacions pedagògiques que ha viscut el segle XX –estem pensant en els models assajats als anys vint i trenta, amb l'escola nova, i també en la represa dels anys seixanta, amb l'escola activa– la biblioteca escolar ha tingut un protagonisme indiscutible. Aquests moviments innovadors, que solien qüestionar els llibres de text i que posaven en valor el descobriment i l'experimentació per part dels xics i les xiques, propugnaven la necessitat en una biblioteca escolar nodrida, que permetera accedir a fonts diverses per a construir el coneixement. Álvaro Marchesi, un dels principals artífexs de la renovació educativa que va significar la LOGSE l'any 1990, exposava clarament aquesta relació i manifestava que «cuando los objetivos y los contenidos dependen en gran medida de la decisiones del equipo docente, cuando pueden existir distintas alternativas a la organización de

la práctica docente y cuando el énfasis principal se sitúa en la actividad del alumno y en el desarrollo de su capacidad para buscar y organizar la información, la pluralidad de materiales es una necesidad y la biblioteca es imprescindible» (MARCHESI 1991: 15).

D'aquesta manera, podem establir que biblioteca escolar i renovació educativa han anat de la mà fins al moment actual, però cal plantejar-nos si hui, en la situació en què es troben i davant els reptes que suposen les transformacions educatives, les nostres biblioteques poden aquestes eines facilitadores dels canvis que l'escola necessita.

El cert és que, ara mateix, és difícil de dibuixar quin és el panorama de les biblioteques escolars espanyoles. El darrer estudi en profunditat de què disposem parteix de dades recopilades el curs 2010-2011, que es va dur a terme després de cinc anys de funcionament d'un programa d'impuls a les biblioteques escolars endegat el 2005 pel Ministeri d'Educació Cultura i Esport juntament amb les comunitats autònomes, que va finalitzar el 2011.² Els resultats d'aquesta investigació (MIRET 2013) presentaven els canvis en les dinàmiques de les biblioteques en aquest període de grans inversions i, en base a les dades obtingudes en un estudi anterior de 2005 (MARCHESI - MIRET 2005), es demostrava una evolució positiva en una sèrie de variables, però també posava en evidència algunes de les febleses del model de biblioteca escolar imperant. En conjunt, les biblioteques milloraven en aspectes com ara el seu reconeixement i la seua presència als centres; la implicació dels òrgans de direcció i coordinació pedagògica en el projecte de biblioteca; la formació del professor responsable; la utilització de recursos digitals per a la difusió de les actuacions de la biblioteca escolar (blog, pàgines web, etc.); el nombre d'hores d'obertura i d'atenció als usuaris i la tecnificació dels processos de gestió de la biblioteca. No obstant això, l'estudi determinava que la integració de la biblioteca en el currículum d'algunes àrees encara era limitada i que es detectava un biaix molt acusat de la biblioteca cap a la promoció de la lectura. Aquest decantament cap a la lectura –literària, preferentment– implicava que la biblioteca desatenguera altres funcions que li són pròpies, com ara facilitar l'accés a recursos informatius de qualitat, siguin impresos o digitals, o contribuir a l'adquisició de competències en informació per part dels estudiants, de manera que no podia desenvolupar plenament la seua tasca dins el centre. L'estudi també conclouia que les millores detectades responien, essencialment, a l'impacte que havien tingut els plans institucionals de suport a les biblioteques, tant des del vessant de la formació com de l'increment de les dotacions econòmiques, que havia revertit, sobretot, en la millora dels espais, dels fons i dels equipaments.

² Aquest programa es basava en tres eixos: suport a les biblioteques escolars com a factor clau per al foment de la lectura entre la població infantil, impuls de la cooperació territorial mitjançant la creació de la Comissió Tècnica de Cooperació de biblioteques escolars, formada pels representants de les comunitats autònomes, i el foment dels estudis i materials relacionats amb les biblioteques i la lectura. A més, s'acompanyava d'uns pressupostos que van significar una dotació econòmica molt important anual per part del Ministeri, que es complementava amb una altra d'igual import per part de les comunitats autònomes que, lliurement, s'adherien al programa. El programa va estar vigent entre 2005 i 2011 i, en total, va significar una aportació d'uns 160 milions d'euros per a les biblioteques escolars, cosa que va contribuir a una millora substancial de les seues condicions.

A manca d'estudis més recents, disposem també d'algunes estadístiques que recopila el Ministeri d'Educació i Universitats, i que es remunten al curs 2015-2016 (INEE 2017). Aquestes dades són en brut, i les proporcionen els centres mateixos, la qual cosa en redueix la fiabilitat i en dificulta la interpretació. Així, per exemple, si bé el 87% dels centres manifesten tenir una biblioteca en funcionament, no s'especifica gaire quin tipus de funcions duen a terme. Les dades també ens indiquen que la majoria de biblioteques (73%), disposa d'uns espais suficientment grans per allotjar-hi 25 alumnes, que vindria a ser un grup classe, un espais que contemplen zones específiques per al treball en grup (86%) i per a la consulta d'Internet amb els ordinadors disponibles per a l'alumnat (73%), encara que el nombre d'ordinadors per a aquestes funcions és excessivament reduït i només el 14% en tenen més de cinc. Que les biblioteques disposen d'espais destinats a la lectura informal és poc freqüent (39%), de manera que cal entendre que la majoria reproduïxen el model de disposició de taules i cadires de l'aula. Pel que fa a la dotació documental, el 66% tenen menys de 5.000 documents (el 30%, en tenen menys de 2000), independentment del suport que tinguen –impresos, audiovisuals o electrònics–. Aquesta dada, que per si mateixa no aporta gaire informació, ja que caldria considerar-la en relació al nombre d'alumnes de cada centre, tampoc ens indica la qualitat dels fons de les nostres biblioteques que, tal com ens indiquen els estudis anteriorment citats, sovint incorporen donacions sense cap criteri selectiu i es duen a terme esporgades sistemàtiques de la col·lecció. D'altra banda, l'estadística mostra com la incorporació dels recursos no impresos és realment minsa: si només el 45% de les biblioteques disposen d'audiovisuals en suport digital, no arriben al 10% les que disposen de subscripcions a publicacions periòdiques digitals i només el 5% ofereixen llibres electrònics.

L'estadística esmentada també ens informa, per bé que de manera limitada, de les activitats que duen a terme les biblioteques escolars, que presenten moltes restriccions a causa, principalment, de les poques hores d'obertura, ja que el 45% de les biblioteques obre menys de cinc hores a la setmana, sigui en horari lectiu, durant els esbarjos o en acabar les classes, sota l'atenció del professor responsable o de l'equip de biblioteca. Pel que fa al professor responsable, l'estadística no recull el nombre d'hores que hi dedica, però atenent els horaris d'apertura, podem deduir que no són gaires. Vista aquesta realitat, per a dur a terme les tasques de la biblioteca, la majoria de centres disposen d'una comissió o equip de biblioteca que, en el 70% dels casos, en el seu conjunt,

hi dedica menys de 5 hores setmanals. Aquests equips estan formats majoritàriament per professorat, però en alguns casos també en formen part alumnes o famílies. Una altra dada interessant és que el nombre de biblioteques que disposen d'un professor responsable amb formació específica en labors de biblioteca no arriba al 50%, i que són poques, un 4%, les que disposen d'un bibliotecari titulat.

En aquestes condicions, és ben comprensible que la quantitat i la diversitat dels serveis que ofereix la biblioteca escolar a la comunitat educativa siga realment limitat i, igual que es detectava en els estudis anteriors, el préstec es configura com el servei principal i és pràcticament universal (89% del les biblioteques en fan). De la mateixa manera, gairebé la totalitat de les biblioteques escolars fan activitats de foment a la lectura, més a l'educació primària (93,7%) que a la secundària (80%). En canvi, el nombre de biblioteques que duen a terme accions per a donar suport al currículum és encara reduït (64%), i encara ho és més el nombre de les que fan activitats culturals (56%). Pel que fa a les activitats relacionades amb el tractament de la informació i la competència digital, només en fa un 28% de les biblioteques.

Un altre aspecte que recull l'estadística és l'activitat de les biblioteques a les xarxes i, en aquest sentit, sembla que hi ha una diferència significativa entre les de centres de titularitat pública i les dels centres privats o concertats: mentre que el 41% dels públics disposen una pàgina web pròpia, d'un blog o d'un enllaç específic dins de web del centre, i 12% és present a les xarxes socials; les biblioteques dels centres privats i concertats tenen només un 17% de presència al web i un 10% d'activitat a les xarxes socials. Per comunitats, Galícia és la que té índexs més alts de presència al web, mentre que la Comunitat Valenciana es troba en el penúltim lloc, fet que és un reflex de la incidència de les polítiques públiques en favor de les biblioteques escolars que, a Galícia, s'ha concretat de manera continuada en els darrers dotze anys en uns pressupostos finalistes importants i en la creació d'una Assessoria de biblioteques escolars molt activa, que marca clarament la diferència amb la resta de comunitats autònomes.³

3. QUÈ HAURIA DE SER, HUI, UNA BIBLIOTECA ESCOLAR?

Segons la definició proposada per la Federació Internacional d'Associacions Bibliotecàries (IFLA),⁴ en la seua edició més recent de les *Directrius per a la biblioteca escolar*,⁵ la biblioteca escolar «és un entorn d'aprenentatge físic i digital d'una escola, que facilita la lectura, la consulta, la investigació, el pensament, la imaginació i la creativitat

³ Per a conèixer la realitat de Galícia pel que fa a les biblioteques es pot consultar el web Bibliotecas Escolares de Galicia i els resultats del seu Plambe (Plan de mellora de biblioteques escolars) en funcionament des del curs 2006-2007, <http://www.edu.xunta.es/biblioteca/blog/>

⁴ La International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) reuneix tot tipus d'associacions bibliotecàries i elabora manifestos i directrius per a promoure i definir les funcions de les biblioteques, i que s'adrecen, principalment, a les autoritats competents en la matèria.

⁵ D'aquestes directrius se n'ha fet una versió en català publicada pel Col·legi Oficial de Bibliotecaris Documentalistes de Catalunya el 2018, accessible a: https://www.dropbox.com/s/h6612a0yv0rg35h/directrius_ifla_biblio_escolar_web.pdf?dl=0

com un recurs fonamental per transformar la informació en coneixement per part dels estudiants, i per al seu propi creixement social i cultural» (IFLA 2015: 20).

Aquestes directrius identifiquen la biblioteca com una entitat multifuncional, que es caracteritza per oferir:

- un entorn físic i digital permanent, obert i accessible per a tothom;
- un entorn d'informació que proporciona accés obert i equitatiu a fonts d'informació de qualitat en tots els formats, incloent material imprès, multimèdia, i curació de recursos digitals;
- un entorn segur on es fomenta i dona suport a la curiositat, la creativitat i l'orientació a l'aprenentatge individual, i on els estudiants poden explorar diversos temes, fins i tot els controvertits, en la intimitat i amb seguretat;
- un entorn educatiu on els estudiants aprenen les competències i actituds per involucrar-se amb la informació i crear coneixement;
- un entorn tecnològic que proporciona una varietat d'eines tecnològiques, programari i expertesa per a la creació, representació i l'intercanvi del coneixement;
- un centre d'alfabetització on tota la comunitat educativa s'alimenta del desenvolupament de la lectura i de l'alfabetització en totes les seues formes;
- un centre per a la ciutadania digital on la comunitat educativa aprèn a fer servir les eines digitals de forma adequada, ètica i segura, i aprèn estratègies per protegir la seua identitat i informació personal;
- un entorn d'informació per a tota la comunitat educativa mitjançant un accés equitatiu als recursos, la tecnologia i el desenvolupament de les habilitats en l'ús de la informació, que no sempre estan disponibles a casa; i
- un entorn social obert per a la realització d'esdeveniments culturals, professionals i educatius (p. ex., reunions, exposicions, recursos) per a tota la comunitat

Però, com hem establert anteriorment, la majoria de les biblioteques escolars del país no s'adeqüen a aquesta nova dimensió i no estaran en condicions de fer-ho en un temps immediat. I això implica un clar desavantatge per als nostres xics i xiques, que viuran en un món cada vegada

més global, perquè són molts els estudis, majoritàriament fets als EUA, a Austràlia, al Canadà i a Escòcia, que demostren que hi ha moltes evidències a nivell internacional de l'impacte de les biblioteques escolars en els resultats d'aprenentatge de l'alumnat (WILLIAMS *et al.* 2013). Aquests impactes es concreten en quatre aspectes essencials com són:

- Puntuacions més altes en les proves estandaritzades, que equival a uns millors resultats en lectura, llengua i literatura, història i matemàtiques.
- Resultats més recuits en lectura i alfabetització en informació, en habilitats en relació amb la informació i la comunicació, en resolució de projectes d'investigació i en ciutadania digital.
- Lectura més freqüent i profunda quan els alumnes tenen accés a bones biblioteques escolars, amb una col·lecció de qualitat i personal adequat, factor especialment clau en estudiants procedents d'entorns vulnerables per als quals la biblioteca és l'única possibilitat d'accés a aquests recursos .
- Actituds més positives cap a l'aprenentatge, major motivació i autoestima, i més lectura autònoma.

Els mateixos estudis identifiquen les condicions bàsiques per tal que una biblioteca pugui exercir amb eficàcia els rols que se li atribueixen i contribuir, així, a aquests assoliments. D'entre els factors d'èxit que s'identifiquen, el més determinant és que la biblioteca facilite l'accés físic i virtual als recursos, –a la biblioteca, a les classes i a la casa–, durant l'horari lectiu i fora d'ell. Per això, cal que la biblioteca disposi de les tecnologies essencials per a aquest propòsit: una connexió a Internet ràpida i fiable, maquinari suficient i programes que permeten accedir a la biblioteca en remot, i també cal que gestioni correctament els continguts digitals i els posi a disposició de tota la comunitat escolar, pensant, és clar, en la tecnologia mòbil com a mecanisme de consulta. També sembla determinant el fet que la biblioteca compti amb una col·lecció física i virtual adequada, actualitzada i diversa per poder fer un suport efectiu al currículum, i que tinga en compte les necessitats d'oci dels estudiants. Per això, és determinant disposar de pressupostos suficients i continuats, que contemplin també l'adquisició de recursos digitals.

D'altra banda, els estudis esmentats identifiquen com un factor clau el fet de disposar d'un equip de persones per a la gestió de la biblioteca escolar: en primer lloc, d'un bibliotecari a temps complet, proactiu i amb funcions de gestió, amb una formació tan polièdrica com requereix una biblioteca del segle XXI, tant en l'àmbit de la informació i la documentació com en el de la pedagogia. Però no només això, ja que també es considera

imprescindible disposar de personal de suport per a dur a terme tasques rutinàries que permeten al bibliotecari fer activitats formatives, de col·laboració i de promoció, així com tasques professionals per al desenvolupament de la col·lecció. Finalment, els estudis posen de manifest que només aquelles biblioteques que disposen de veritables programes formatius per ajudar els estudiants –però també els professors– a resoldre les seves necessitats personals i curriculars poden assolir els resultats òptims.

La biblioteca formadora

Ja hem establert que si la biblioteca de hui vol esdevenir una eina essencial per al canvi educatiu, ha de modificar els seus rols, i potser també la seua pròpia naturalesa, i s'ha de comprometre activament amb el rol educatiu que li està encomanat amb l'objectiu de facilitar l'adquisició de les competències clau per al segle XXI, però també l'autonomia i el pensament crític. En aquest nou context, la dimensió formativa de la biblioteca ha d'ampliar aquesta mirada i, tal com hem vist, incorporar definitivament les alfabetitzacions múltiples, alhora digitals, en informació i en mitjans, tan necessàries en el context actual, per tal de contribuir a desenvolupar el necessari sentit crític davant l'allau informativa a què estem sotmesos. Aquesta formació hauria de tenir un caràcter instrumental, però també hauria d'abordar l'anàlisi de les dimensions socials, educatives, culturals econòmiques i polítiques de la informació i els mitjans, i hauria d'incorporar aspectes relatius a l'ètica i la legalitat de l'ús de la informació o d'altres com la identitat digital, la petjada digital i la seguretat a la xarxa. Només així farem possible que els xics i les xiques adquirisquen consciència de seu paper com a productors, consumidors i usuaris de la informació i dels mitjans i, molt especialment, de les xarxes socials i esdevenir usuaris de la informació responsables.

Sense deixar de banda la seua funció de suport a l'itinerari lector de cada alumne, tant en la seua vessant acadèmica com personal, ens cal abordar definitivament el paper de la biblioteca en el tema de l'alfabetització informacional, entesa hui com a una formació en l'ecosistema i el funcionament de la informació i els mitjans.

La biblioteca híbrida

En el context actual la biblioteca es transforma cada vegada més en un entorn híbrid, on conviu l'imprès amb el digital d'una manera natural, i on la presència de tecnologia facilitarà la incorporació de nous continguts, de nous serveis, de nous mecanismes de comunicació i interacció amb la seua comunitat i de procediments que la faran accessible des de tot arreu. En l'actualitat, l'accés a la biblioteca ja no serà només

físic i s'imposa a poc a poc el concepte de biblioteca distribuïda, que està disponible sempre i a tot arreu mitjançant els dispositius mòbils (GRUPO ESTRATÉGICO 2013). Així, la biblioteca escolar moderna també es configura com un entorn d'experimentació que contribueix a integrar les tecnologies de la informació en els processos d'aprenentatge i explota les utilitats dels entorns digitals col·laboratius.

Aquesta transformació ja s'ha dut a terme amb èxit a les biblioteques universitàries del nostre entorn, que s'han convertit en veritables centres de recursos per a la recerca i l'aprenentatge, amb projectes i pràctiques que poden orientar el futur de les biblioteques escolars, com el seu paper com a laboratoris de creació o la seua implicació en la formació dels estudiants (EYRE *et al.* 2017). I certament, en els darrers anys, les biblioteques escolars han ampliat el seu catàleg de funcions i espais per a l'aprenentatge a partir de l'experimentació, i han introduït entorns creatius que reben diverses denominacions, com *makerspaces*, espais *maker* o *bibliolabs*, i que faciliten de manera notable la necessària transversalitat entre les diverses disciplines i, també, permeten la creació d'equips de treball de diverses edats i nivells. A partir d'aquestes experiències, en països com el Canadà, per exemple, s'està transitant cap a un nou concepte de biblioteca, que anomenen *learning common*, que es configura com un entorn especialment pensat per permetre múltiples usos, amb mobiliari que facilite la interacció entre els usuaris i una col·lecció de recursos, preferentment digitals, que incorpora i facilita l'ús de les innovacions tecnològiques –tant a l'alumnat com al professorat–, amb laboratoris d'experimentació en què els estudiants es troben per a treballar, estudiar i socialitzar-se, amb l'orientació de professionals especialment formats per a aquestes tasques, a mig camí entre bibliotecaris, docents i tecnòlegs (ONTARIO SCHOOL LIBRARY 2010).

També ací tenim bones experiències de transformació de la biblioteca en un espai multiusos, per afavorir la creativitat de l'alumnat en diverses àrees, però de manera molt especial en la tecnològica. Les experiències més reeixides provenen de Galícia, on des de l'Assessoria de Biblioteques Escolars s'han dut a terme des de fa anys, programes de millora de les biblioteques escolars de resultats molt exitosos. D'entre aquestes iniciatives se'n destaca una d'especialment innovadora, denominada Biblioteca Creativa, que incorpora la robòtica a la biblioteca, i que darrerament s'ha ampliat a altres tipus de modalitats de creació cooperativa, com ara la impressió 3D, la ràdio i la televisió o la producció i postproducció d'audiovisuals, etc. Aquest programa té l'objectiu de «facilitar al professorat recursos, serveis i oportunitats per a la renovació de les pràctiques educatives, la incorpora-

ció de metodologies actives i la integració de les tecnologies emergents» i, també, «ampliar els llenguatges presents a la biblioteca, promoure l'expressió oral, l'alfabetització múltiple, el raonament lògic, l'aprenentatge manipulatiu, el joc, la investigació i el treball col·laboratiu del professorat i alumnat». L'any 2019 el programa compta ja amb 55 centres integrats (ASESORÍA DE BIBLIOTECAS ESCOLARES 2019). En efecte, si la biblioteca és la principal responsable de treballar les competències mediàtiques i informacionals, és també l'entorn on això ha de ser possible i, per tant, queda plenament justificada la transformació de l'espai de la biblioteca que, necessàriament, haurà de créixer per fer possible la diversificació d'usos.

La nova biblioteca escolar, doncs, es configura com un espai tecnològic avançat que sense oblidar els seus rols més clàssics, ara també ofereix recursos digitals de qualitat, seleccionats i adequats als interessos, capacitats i necessitats de l'alumnat i el professorat. També ofereix a la comunitat educativa tota mena d'eines que permeten, entre d'altres funcions:

- Organitzar i accedir a la informació de manera ràpida, per mitjà d'escriptoris virtuals, gestors bibliogràfics i altres eines.
- Gestionar plataformes educatives, espais de treball col·laboratiu en línia, i recursos per a la creació de material didàctic.
- Crear documents de tot tipus, mitjançant programes d'autoedició i publicació.
- Fer visible la vida del centre mitjançant la creació de repositoris d'imatges, materials i treballs de l'escola, projectes de centre, etc.
- Crear guies de lectura i exposicions virtuals.
- Facilitar la comunicació, la participació i l'intercanvi d'idees, opinions o imatges entre els membres de la comunitat educativa i amb la biblioteca.

La biblioteca igualitària

Tradicionalment, la biblioteca ha contribuït a minimitzar els efectes de les desigualtats socials, i ara més que mai no pot deixar de banda el seu paper com a agent d'equitat, ja que proporciona accés gratuït i lliure a tot tipus de recursos, i a tots els membres de la comunitat, amb independència que siguin o no, usuaris dels serveis de lectura pública.

Aquesta funció és especialment rellevant pel que fa a l'accés a la lectura, ja que diversos estudis indiquen que la simple existència a la llar d'un nombre mínim de llibres, per exemple, incideix en el rendi-

ment en totes les àrees de coneixement: segons els resultats de l'estudi PISA del 2015 per a Espanya, els xics i les xiques que a casa tenen 10 o menys llibres, obtenen una puntuació mitjana de 420,5 punts en ciències, que els situa en l'extrem inferior del nivell 2 de rendiment; en canvi, si el nombre de llibres a casa supera els 200, la seua puntuació mitjana s'incrementa fins els 535 punts, que se situa a l'extrem superior del nivell 3 de rendiment, amb una diferència de 115 punts (INEE 2017). Altres estudis determinen que els xics i les xiques que han compartit pràctiques de lectura –siguen orals o visuals– amb el nucli familiar estan més ben predisposats a adquirir-ne l'hàbit (GARCÍA-FONTES 2013). Però aquestes diferències en funció de la condició sociocultural de l'alumnat no es concreten només en relació als resultats escolars o a l'adquisició de l'hàbit lector: també se'n detecten en els usos que fan de la xarxa, fins al punt que els més afavorits solen utilitzar Internet per obtenir informació o llegir notícies en línia, mentre que els més desfavorits, solen limitar-se a xatejar o pujar fotos o vídeos a la xarxa (INEE 2017).

D'altra banda, la biblioteca escolar també actua com a agent cohesi-onador en el sentit que ofereix materials per treballar la diversitat i per facilitar que els xics i les xiques aprenguen al seu ritme, en un entorn agradable, que permet generar dinàmiques i relacions molt diferents a les de l'aula. En aquest sentit, cal tenir en compte el paper que la biblioteca nova, transformada en entorn creatiu i d'experimentació, pot tenir per a minimitzar el fracàs escolar entre l'alumnat amb dificultats per a adaptar-se a una pràctica escolar més tradicional.

La biblioteca és també un lloc obert, una mena de tercer espai que afavoreix la participació de tota a la comunitat educativa, que ara pot adquirir rols més actius, i pot impulsar projectes transversals que connecten famílies i institucions de l'entorn en la formació literària, cultural i científica de l'alumnat, i molt especialment amb altres serveis bibliotecaris, com la biblioteca pública, cosa que contribueix a fer comunitat. En el sentit invers, la biblioteca es configura com el punt d'informació i participació de la vida cultural de la comunitat. L'existència de biblioteques escolars també permet enfortir les relacions amb altres centres educatius de la zona, per compartir recursos, serveis i bones pràctiques. Aquesta característica permet pensar en la biblioteca escolar com un entorn d'aprenentatge connectat, que permeta interrelacionar les pràctiques escolars i els aprenentatges informals, tot explorant les interrelacions que regulen les interaccions entre iguals (MIRET, BARÓ 2016).

La biblioteca, doncs, es configura com una eina molt útil per a compartir i assimilar valors, actituds i normes, generar esperit crític i desenvolupar les competències socials i cíviques (LÓPEZ - VELLOSILO 2008).

La biblioteca lectora

Encara que la biblioteca incorpore noves funcions, no pot d'oblidar una de les seues funcions principals: la de facilitadora de la lectura. En aquest punt s'imposa, però, un nou concepte de lectura que vaja més enllà del text i que incorpore altres sistemes comunicatius, com la imatge fixa o en moviment, que s'interrelacionen. I no només això, ja cal tenir en compte que no tota la lectura es fa en un suport imprès, i que la lectura digital s'imposa cada dia més, amb tota la seua complexitat. En aquest context canviant, la biblioteca té encara més paper i seran molts els alumnes que accediran per primera vegada a un nombre significatiu de llibres i a gran varietat de propostes, en tots els suports. I de naturalesa ben diversa, perquè més enllà de la ficció literària, la biblioteca els oferirà multiplicitat de lectures de modalitats diverses, sobre els temes més variats, que responguen no només a les necessitats generades pel currículum escolar, sinó també als seus interessos i aficions (BARÓ *et al.* 2013). Per a desenvolupar les seues funcions en relació al domini de la pràctica lectora i a l'adquisició del gust per la lectura, la biblioteca compta amb tota la comunitat, i molt especialment amb les famílies: l'escola es converteix en una comunitat lectora i la biblioteca n'és l'eix vertebrador.

4. EL NOU ROL DEL BIBLIOTECARI ESCOLAR

Aquesta nova biblioteca requereix que la persona que la gestione adquireisca un nou rol que va més enllà de facilitar l'ús dels recursos, i que ara esdevé un veritable especialista en informació del centre, que s'implica directament en els aprenentatges de l'alumnat. D'una banda, doncs, haurà de poder dur a terme les funcions tècniques mínimes que garantisquen un bon funcionament de la biblioteca, concretades en els processos de la selecció del fons, el seu tractament i la seua dinamització. Però haurà d'anar més enllà i assumir la creació de serveis i productes informatius que servisquen de suport a les tasques que desenvolupen l'alumnat i el professorat, sense oblidar les necessitats de la resta de la comunitat escolar. En aquest sentit, una de les principals funcions serà la de donar suport als projectes del centre i sovint, per la seua situació transversal, en serà l'impulsor.

El nou perfil de bibliotecari escolar haurà de dominar també la tecnologia, eina bàsica per al seu treball tècnic de gestió de la biblioteca i, molt especialment, per al seu nou rol d'especialista en informació del centre. En molts països els bibliotecaris són els encarregats d'introduir els nous mitjans de comunicació, els dispositius mòbils, les aplicacions socials i les tecnologies basades en la web en els centres educatius.

Alguns estudis realitzats als EUA demostren que els bibliotecaris són els agents clau en la transició entre el món analògic i el digital a l'escola, i en el desenvolupament d'una ciutadania cada vegada més creativa i participativa (WOLF *et al.* 2014).

D'altra banda, els bibliotecaris també han d'assumir el seu paper determinant en la integració de la competència en informació i mediàtica en el currículum escolar. Tal com demostren alguns estudis, aquest rol educatiu reforça el paper del bibliotecari al centre, ja que s'implica en el disseny curricular, proporciona continguts a la comunitat educativa o contribueix a la capacitació de l'alumnat (School Technology Survey 2012). És a dir, que es dibuixa com un professional que incideix en els aprenentatges dels alumnes per tal de garantir l'adquisició d'aquelles competències digitals i informacionals, a les que ara se sumen les mediàtiques, que els permetran entendre com funciona el món de la informació, determinar la seua procedència, valorar-ne la intencionalitat, la imparcialitat i la veracitat, per exemple.

Naturalment, el bibliotecari escolar haurà de ser també un expert en lectura, en edició infantil i juvenil, i caldrà que estiga capacitat per a promoure els hàbits lectors entre l'alumnat. Una lectura que, com hem vist, amplia el seu focus per incorporar la lectura digital i per a la qual calen unes competències específiques que s'han redefinit en els darrers anys. Així, en una separata de l'estudi PISA, que se centra a analitzar si els xics i les xiques estan preparats per a l'era digital, es determina que els estudiants competents en lectura digital són aquells que «poden localitzar, analitzar i avaluar críticament la informació, en un context desconegut i malgrat l'ambigüitat, també poden navegar a través de múltiples llocs, sense que se'ls dirigisca explícitament, i poden manejar textos en diferents formats» (OCDE 2012). Aquests mateixos estudis revelen grans diferències competencials entre els diferents països, però també entre els alumnes d'un mateix país. En el cas espanyol, aquest mateix estudi, indica que els estudiants obtenien resultats baixos en lectura digital de 466 punts sobre una mitjana de 497 i amb una diferència notable amb els primers classificats. (OCDE 2014)

Per això, cal que el bibliotecari escolar elabore programes que integren tots aquests aspectes i que, segons les directrius internacionals ja esmentades, haurien de contemplar els continguts següents:

- alfabetització i foment de la lectura,
- alfabetització mediàtica i informacional (AMI/MIL),
- aprenentatge basat en la investigació,

- integració tecnològica,
- desenvolupament professional per a professors,
- gust per la literatura i la cultura

Es tracta, doncs, d'un perfil complex, de veritable especialista en lectura i informació, que sense renunciar a les seues funcions més tradicionals, n'incorpora de noves i que ha d'estar sempre amatent a tots els canvis, tant pel que fa als processos educatius com relatius al món de la lectura i la informació, cada dia més digital.

5. UNA NOVA BIBLIOTECA PER A TRANSFORMAR L'ESCOLA

Lluny de perdre pes específic a l'escola, la nova biblioteca escolar es dibuixa hui com un espai integrador de la cultura impresa i la cultura digital i es transforma en un veritable centre de recursos i en un entorn de creació que proporciona eines, equips i materials per a permetre l'elaboració de productes i facilita el desenvolupament de projectes transmèdia, en un ambient d'aprenentatge col·laboratiu. D'altra banda, aquesta nova biblioteca pot explotar a fons les potencialitats que ens aporten les xarxes i la facilitat d'accés a la informació i als continguts per mitjà dels dispositius mòbils. La biblioteca s'expandeix, arriba a tot arreu, a les aules i a les famílies, i facilita les connexions entre els membres de la comunitat.

Però no es tracta només dels canvis que la biblioteca pot generar pel que fa a les metodologies docents: com hem vist, els estudis mostren que si la biblioteca és de qualitat i adquireix aquest rol formatiu, també es modifiquen les actituds dels alumnes enfront dels aprenentatges i a la lectura. També ens diuen que de l'acció de la biblioteca formadora no només se'n beneficia l'alumnat i que afecta el desenvolupament professional dels docents pel fet que demostren que els professors que treballen conjuntament amb aquests bibliotecaris especialitzats tenen més competències en informació i mitjans que la resta del professorat (WILLIAMS *et al.* 2013).

El seu caràcter transversal facilita que siga precisament la biblioteca la que coordine molts dels projectes interdisciplinars que hui es fan a les escoles i instituts. En efecte, en un estudi realitzat l'any 2010 ja es recollen experiències relacionades amb aquesta dimensió de la biblioteca escolar, que sovint es concretaven en el lideratge de la biblioteca pel que fa al pla lector del centre, per exemple, però que també revelaven que, en altres casos, la biblioteca es constituïa en l'eix dels projectes externs d'innovació (MIRET *et al.* 2010: 24). D'altra banda, també té un paper determinant en la facilitació del treball per projectes, que

solen requerir la col·laboració de diverses àrees curriculars i, sobretot, els processos relacionats amb la cerca i l'ús de la informació. En aquest cas, a més de proporcionar els recursos de tot tipus necessaris i un espai comú de treball per a la seua realització, pot posar a punt accions formatives específiques destinades als xics i les xiques, per tal que els puguen dur a terme.⁶ En resum, que aquesta nova biblioteca és imprescindible per a fomentar el treball cooperatiu, o si ho volem expressar d'una manera més actual, tota mena de relacions co, com ara la col·laboració, la co-creació, la comunicació, el compartir o el co-aprendre.⁷

A part dels recursos –materials i humans– perquè una biblioteca escolar pugua esdevenir una palanca de canvi per a l'escola, cal també una actitud participativa, tant de portes endins com de portes enfora. En aquest sentit, és imprescindible una col·laboració estreta entre la persona responsable de la biblioteca i el conjunt dels docents i el personal directiu, però també amb les famílies i els agents culturals i socials de l'entorn, per garantir que s'oferisquen els serveis més adequats de suport als aprenentatges. De nou, el caràcter transversal i cohesionador de la biblioteca afavoreix aquestes relacions i es configura com la porta d'entrada a l'escola per a noves pràctiques.

Repensar l'educació, doncs, implica comptar amb un recurs estratègic tan polivalent com la biblioteca. I no obstant això, les administracions educatives encara no han establert com a prioritat la de garantir que totes les escoles tinguin una biblioteca de qualitat, i encara menys, que disposen de personal específic i ben preparat, per afrontar els reptes que la nova biblioteca escolar genera i per aprofitar totes les oportunitats que la biblioteca pot oferir per a fer possible un veritable canvi de model educatiu. Només així, la biblioteca serà un entorn transformat que permeta, a la vegada, la transformació de les formes d'aprendre.

BIBLIOGRAFIA

- ASESORÍA DE BIBLIOTECAS ESCOLARES DE GALICIA, *Bibliotecas Escolares de Galicia* (2019) <http://www.edu.xunta.es/biblioteca/blog/?q=category/19/112>. [Consulta: 10/03/2019].
- BARÓ, M. - ALIAGAS, C. - GORCHS, G. (2013), *Com crear un ambient lector a l'escola?* Fundació Bofill, Barcelona. Disponible a: <https://www.bofill.cat/sites/default/files/575.pdf> [Consulta: 10-03-2019].
- CENTELLES, J. (2017), «Evidències i confusions sobre la biblioteca escolar». *Guix*, 435, p. 35-39. Disponible a: <https://jaumecentelles.files.wordpress.com/2017/12/article-guix-jaume-centelles.pdf> [Consulta: 10-03-2019].

⁶ De nou, les biblioteques escolars de Galícia són les més actives en aquest sentit i, des de l'any 2013 han establert una convocatòria de premis denominada «Trebалlos por proxectos» per premiar les iniciatives més interessants de treballs que partisen de la biblioteca escolar o en què la biblioteca hi tinga un paper destacat. Els projectes es poden consultar en línia a: <http://www.edu.xunta.es/biblioteca/blog/?q=category/17/117>

⁷ En aquest sentit, cal destacar el plantejament de la iniciativa denominada Biblio(r)evolució. Repensem els usos de la biblioteca escolar duta a terme per la Fundació Bofill de Barcelona per a promoure iniciatives del canvi de la biblioteca escolar, que es basaven en un procés de co-creació intens per part de tota la comunitat educativa. Els projectes es poden consultar en línia a: <https://educaciodemacat/crides/bibliorevolucio/bibliorevolucio>.

CONSEJO DE LA UNIÓN EUROPEA (2012), *Conclusiones del Consejo, de 26 de noviembre de 2012, sobre alfabetizaciones múltiples*. Diario Oficial de la Unión Europea (19.12.2012). Disponible a: <https://publications.europa.eu/es/publication-detail/-/publication/ff16a000-4acd-11e2-9294-01aa75ed71a1/language-es> [Consulta: 10-03-2019].

Estadística de Bibliotecas escolares, 2015-2016 (2017), Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Disponible a: <http://www.educacionyfp.gob.es/servicios-al-ciudadano-mecd/ca/estadisticas/educacion/no-universitaria/centros/bibliotecas-escolares/2015-2016.html> .[Consulta: 10-03-2019].

EYRE, J. R. - MACLACHLAN, J. C. - WILLIFORD, C. (eds.) (2017), *A splendid torch: learning and teaching in today's academic libraries*. Council on Library and Information Resources, Washington, DC. Disponible a: <https://www.clir.org/pubs/reports/pub174/>. [Consulta: 10-03-2019].

GARCÍA-FONTES, W. (2013), *Efectos de los hábitos de lectura familiares sobre los resultados académicos en PIRLS 2011*, Disponible a: <http://www.mecd.gob.es/dctm/inee/documentos-de-trabajo/dtgarcia-fontes.pdf?documentId=0901e72b814db8be> [Consulta: 10-03-2019].

GRUPO ESTRATÉGICO PARA EL ESTUDIO DE PROSPECTIVA SOBRE LA BIBLIOTECA ENTORNO INFORMACIONAL Y SOCIAL (2013), *Prospectiva 2020: Las diez áreas que más van a cambiar en nuestras bibliotecas en los próximos años*, Consejo de Cooperación Bibliotecaria, Madrid. Disponible a: http://www.mcu.es/bibliotecas/docs/MC/ConsejoCb/GruposTrabajo/GE_prospectiva/Estudiopropectiva2020.pdf [Consulta: 10-03-2019]

IFLA (INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS) (2015), *Directrius IFLA per a la biblioteca escolar*. Barcelona: Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya; Col.legi Oficial de Bibliotecaris i Documentalistes de Catalunya, 2015, p. 22. Disponible a: https://www.dro-pbox.com/s/h6612a0yv0rg35h/directrius_ifla_biblio_escolar_web.pdf?dl=0 [Consulta: 10-03-2019].

INEE (INSTITUTO NACIONAL DE EVALUACIÓN EDUCATIVA) (2017). *Análisis de los factores Asociados al rendimiento de los alumnos en PISA*, Disponible a: <http://blog.intef.es/inee/2017/02/16/analisis-de-los-factores-asociados-al-rendimiento-de-los-alumnos-en-pisa/>[Consulta: 10-03-2019].

LÓPEZ, P. - VELLOSILO, I, *Educación para la ciudadanía y biblioteca escolar*. Trea, Gijón, 2008.

MARCHESI, A. (1991), «La biblioteca es imprescindible». *Educación y biblioteca*, 15, p. 14-15. Disponible a: https://gredos.usal.es/jspui/bitstream/10366/110687/1/EB03_N015_P14-15.pdf [Consulta: 10-03-2019].

MARCHESI, A. - MIRET, I. (dirs.) (2005), *Las Bibliotecas escolares en España: análisis y recomendaciones*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Salamanca. Disponible en part a: http://www.fundaciongsr.es/pdfs/bibliotecas_escolares.pdf [Consulta: 10-03-2019].

MIRET, I. (dir) (2010), *Bibliotecas escolares entre comillas*. Ministerio de Educación; Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid. Disponible a: http://fundaciongsr.com/wp-content/uploads/2016/03/BE-entre_comillas.pdf [Consulta: 10-03-2019].

- MIRET, I. (dir.) (2013), *Las Bibliotecas escolares en España. Dinámicas 2005-2011*, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría General Técnica. Centro de Publicaciones; Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid. Disponible a: www.lecturalab.org/uploads/website/docs/4382-1-BE%20estudio.pdf. [Consulta: 10-03-2019].
- MIRET, I. - BARÓ, M. (2016), «Bibliotecas escolares a pié de página». *La lectura en España: informe 2017*, Federación de Gremios de Editores de España, Madrid. Disponible a: http://www.fge.es/lalectura/docs/La_Lectura_en_Espana.pdf [Consulta: 10-03-2019]
- OCDE (ORGANIZACIÓN PARA LA COOPERACIÓN Y EL DESARROLLO ECONÓMICOS) (2012), «¿Están preparados los chicos y las chicas para la era digital?» *PISA in Focus, 12*. Disponible a: http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/PISA%20in%20Focus%20n%C2%B012%20ESP_Final.pdf [Consulta: 10-03-2019]
- OCDE (ORGANIZACIÓN PARA LA COOPERACIÓN Y EL DESARROLLO ECONÓMICOS) (2014), *Pisa 2012. Programa para la evaluación internacional de los alumnos. Informe español. Resultados contexto*, p. 82. Disponible a: <http://www.mecd.gob.es/dctm/inee/internacional/pisa2012/pisa2012lineavolumeni.pdf?documentId=0901e72b81786310> [Consulta: 10-03-2019]
- ONTARIO SCHOOL LIBRARY ASSOCIATION (2010), *Together for Learning. School Libraries and the Emergence of the Learning Commons A Vision for the 21st Century*. Disponible a: <https://www.accessola.org/web/Documents/OLA/Divisions/OSLA/TogetherforLearning.pdf> [Consulta: 10-03-2019].
- «School Technology Survey. U.S. School Libraries 2012». *School Library Journal*, (2012). Disponible a: <http://www.slj.com/#> [Consulta: 10-03-2019].
- WILLIAMS, D. - WAVELL, D. - MORRISON, K. (2013), *Impact of School Libraries on Learning. Critical review of published evidence to inform the work of the Scottish education communit.*, Robert Gordon University, Aberdeen. Disponible a: http://www.scottishlibraries.org/storage/sectors/schools/SLIC_RGU_Impact_of_School_Libraries_2013.pdf [Consulta: 10-03-2019].
- WILSON, C. - GRIZZLE, A. - TUAZON, R. - AKYEMPOG, L. - CHEUNG, C. (2011), *Alfabetización Mediática e Informacional. Curriculum para profesores*. UNESCO, París. Disponible a: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002160/216099S.pdf> [Consulta: 10-03-2019].
- WOLF, M. A. - JONES, R. - GILBERT, D. (2014), *Leading in and beyond the Library. Alliance for Excellent Education*. Disponible a: <http://all4ed.org/wp-content/uploads/2014/01/BeyondTheLibrary.pdf> [Consulta: 10-03-2019].